

“लछमनियाँको गौना” कथामा सामाजिक समस्या

शारदा खनाल

उपप्राध्यापक

त्रिभुवन बहुमुखी क्याम्पस, पाल्पा

इमेल : sharadak974@gmail.com

लेखसार

प्रस्तुत लेखमा सनत रेग्मी (सनतकुमार रेग्मी) द्वारा रचित लछमनियाँको गौना कथामा सामाजिक समस्याहरूको निरूपण गरी अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ। शोधप्रश्नको रूपमा प्रस्तुत गरिएको जिज्ञासाको प्राज्ञिक समाधानका लागि पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्तमा देखा परेर विकसित हुँदै आएको यथार्थवादसम्बन्धी अवधारणाको आधार लिइएको छ। कृतिको अर्थापनका लागि स्थापित सिद्धान्तका आधारमा सघन पाठविश्लेषण विधिअनुसार सूक्ष्म पठन गरी सन्दर्भपरक अध्ययन गरिएकाले प्रस्तुत अध्ययन गुणात्मक प्रकृतिको छ। विवेच्य कथामा प्रस्तुत सामाजिक यथार्थवादसम्बन्धी समस्याका विषयलाई मूल प्राज्ञिक समस्या बनाएर त्यसको समाधान खोज्न कृतिमा बालविवाह, पारिवारिक समस्या, यौनमनोवैज्ञानिक समस्या, अन्धविश्वासजन्य समस्या, क्षेत्रीय र सम्पत्तिको प्रलोभनले निम्त्याएका समस्या, लैङ्गिक समस्या, अन्तर्देशीय वैवाहिक सम्बन्धले निम्त्याएका समस्या, अशिक्षा र भ्रमबाट सिर्जित समस्या, छिमेकीबाट हुने समस्या जस्ता सामाजिक यथार्थवादसम्बन्धी विविध समस्याका आधारमा मात्र अध्ययन गरिएको छ। नेपालको मधेसी समाजमा सानैमा विहे गरिदिने र केटी ठुली भएपछि गौना गरेर केटाको घरमा पठाउने कुप्रचलनको सिकार भएका तमाम चेलीहरूको प्रतिनिधित्व प्रस्तुत कथाकी लछमनियाँले गरेकी छ। लछमनियाँ बुद्धू तेली र उसकी दृष्टिविहीन श्रीमतीकी एकली सन्तान भएकीले छोरीबिना घरै नचल्ने भएपछि बुद्धूले उसलाई गौना गरेर पठाउनुभन्दा घरज्वाइँ राखेर उसैलाई बुढेसकालको सहारा बनाउन चाहेको र ज्वाइँले पनि घरज्वाइँ बस्नुभन्दा त्यो सम्बन्ध नै तोडेर अर्की विहे गर्न खोजेको कुराको सङ्केत कथामा गरिएको छ। बाबु र लोग्नेका आ-आफ्नै अडानको मारमा परेकी लछमनियाँ जवान भइसक्दा पनि घरबार बिग्रला कि भन्ने त्रासमा लोग्ने लिन आएको सपना देख्दै माइत बस्न विवश भएकी छ र अन्त्यमा लोग्ने भेट्न आकुलव्याकुल भएकी लछमनियाँलाई अर्को एउटा बेइमान छट्टुले भुक्त्याएर लगेको कारुणिक कथा प्रस्तुत गरेर सामाजिक दुरावस्थास्थालाई देखाइएकाले प्रस्तुत कथालाई सामाजिक समस्याका कोणबाट अध्ययन गर्न सकिने निष्कर्ष प्राप्त भएको छ।

शब्दकुञ्जी : अन्तर्देशीय, गौना, घरज्वाइँ, दुरावस्था, लैङ्गिक समस्या

SOCIAL PROBLEMS IN THE STORY 'LACHHAMANIANKO GAUNA'

Sarada Khanal

Abstract

In the present article, social problems are depicted and analyzed in Lachhamaniya's Gouna Katha written by Sanat Kumar Regmi. For the academic solution of the questions presented as a research question, the basis of the concept of realism, which has appeared in the Western literary theory and has been developed, has been taken. Based on the principles established for the interpretation of the work, the presented study is of a qualitative nature, as the detailed reading and contextual studies were done according to the intensive textual analysis method. The problem of social realism presented in the critical story is made into a basic academic problem and to find a solution to it. It has been studied only on the basis of various problems related to social realism such as problems. In the Madhesi society of Nepal, Lachhamaniya represented all the girls who were victims of the bad practice of marrying off at a young age and sending the girl to a boy's house after she grows up. Lachhamaniya is the only child of Buddhu Teli and his blind wife, and since she cannot live without a daughter, Buddhu wants to support her in her old age by having a son-in-law instead of sending her away, and the son-in-law also tries to break the relationship and get another marriage instead of living as a son-in-law. Lachhamaniya, who is beaten by her father and her husband's own attitude, even though she is young, she is forced to live with her husband, dreaming that her husband will come to take her, even though she is young. A conclusion that can be studied from the angle of social problems has been obtained.

Keywords: Inland, Gouna, house-in-law, poverty, gender issues

विषय परिचय

‘लछमनियाँको गौना’ कथा सन्त रेग्मी (२००४) ले लेखेका हुन्। प्रस्तुत लेखको शीर्षक लछमनीयाको गौना कथामा सामाजिक समस्या रहेको छ। उनी सामाजिक यथार्थवादी कथाकार हुन्। उनी पिता गोपालप्रसाद शर्मा रेग्मी र माता लीलादेवीका सन्तानका रूपमा भेरी अञ्चलको नेपालगञ्जमा जन्मिएका थिए। पश्चिम तराईलाई कार्यपीठिका बनाएर कथा लेख्ने रेग्मीका कथामा तराईकै रहनसहन, चालचलन र जीवनशैलीलाई विषयवस्तु बनाइएको छ। ‘पञ्चामृत’ नामक पत्रिकामा ‘समाजकी छोरी’ (२०१७) शीर्षक सामाजिक कथा प्रकाशन गरी औपचारिक रूपमै कथालेखन प्रारम्भ गरेका रेग्मीले समाजका

उच्च, मध्यम र निम्न वर्गका मानिसमा देखिएका विविध समस्याहरूलाई विषयवस्तु बनाएर कथा लेखेका छन्। उनको कलम कथा, कविता र निबन्धका क्षेत्रमा चलेको भए पनि उनलाई चिनाउने सशक्त विधा भने कथा हो। उनका कथा सङ्ख्यात्मक र गुणात्मक दुवै दृष्टिले उच्च कोटिका छन्। आधुनिक नेपाली कथालेखनमा क्रियाशील रेग्मी दयाराम श्रेष्ठले *नेपाली कथा र कथाकार* पुस्तकमा गरेको कालविभाजनअनुसार नवचेतनाको युग (वि.सं. २०२०-३९) को समयदेखि देखा परेका कथाकार हुन् (२०७०, पृ. १४६)। उनका *मातृत्वको चिन्कार* (२०२४), *चन्द्रज्योत्स्ना र कालो बादल* (२०२५), *दिनान्त* (२०३५), *बन्दकोठाहरूको शहर* (२०४५), *लछमनियाँको गौना* (२०५१), *समय सत्य* (२०५४), *सनत रेग्मीका प्रतिनिधि कथा* (२०६०), *स्मृतिदंश र अन्य कथाहरू* (२०६६) जस्ता कथासङ्ग्रह प्रकाशित छन्। रेग्मीका कथामा जीवनजगतका यथार्थ विषयवस्तु गरिवी, विपन्नता र अभावका कारण भोग्नु परेका सङ्कट, दुःख, पीडा, जातीय, लैङ्गिक, वर्गीय समस्या तथा सामाजिक रूढिग्रस्त परम्पराका कारण देखिने अन्धविश्वास जस्ता विषयलाई चित्रण गरिएको पाइन्छ। सानैदेखि कथा लेखनमा प्रवृत्त रेग्मीको सबैभन्दा रुचि र योगदान रहेको विधा भने कथा हो। उनको 'लछमनियाँको गौना' कथा सर्वप्रथम 'गरिमा' (२०४३) पत्रिकामा प्रकाशित भई २०५१ सालमा *लछमनियाँको गौना* नामक कथासङ्ग्रहमै सङ्गृहीत भएको हो। सामाजिक यथार्थवादी तथा आञ्चलिक विषयवस्तुमा रहेको प्रस्तुत कथाको सामाजिक समस्यालाई प्राज्ञिक समस्या बनाई यस लेखमा अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ।

समाजमा विद्यमान सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, सांस्कृतिक, पारिवारिक समस्या तथा घटनाहरूलाई जस्ताको तस्तै अभिव्यक्त गर्नु सामाजिक यथार्थवाद हो। समाज भन्नु समष्टिभित्र निहित अन्तरसम्बन्धहरूको एक पद्धति हो जसले मानिसलाई एउटा सङ्गठनमा आबद्ध गर्दछ। (जोशी, २०७७, पृ. १३) यथार्थवादमा सामाजिकताको विशेष आग्रह हुन्छ। समाज जेजस्तो छ त्यसलाई त्यही रूपमा विश्लेषण गर्ने समालोचना पद्धति नै यथार्थवाद हो। यसले समाजमा स्थापित मूल्य, मान्यता र आदर्शलाई स्वीकार गरी सामाजिक स्थितिको चित्रण गर्दछ (श्रेष्ठ, २०७८, पृ. ५०-५१)। रेग्मीको ग्रामीण परिवेशमा केन्द्रित 'लछमनियाँको गौना' कथामा नेपालगञ्जतिरको अवधीभाषी बुद्ध तेली, उसकी दृष्टिविहीन श्रीमती, छोरी लछमनियाँ र उनीहरूको संस्कृति तथा संस्कारमा प्रचलित 'गौना' सम्बन्धी प्रचलनलाई कथात्मकता प्रदान गरिएको छ। यस कथाको अनेक कोणबाट अध्ययन गर्न सकिने भए पनि यस लेखमा कथामा केकस्ता सामाजिक समस्याको चित्रण गरिएको छ, भन्ने कुराको खोजी गरी उल्लिखित विषयलाई मात्र प्राज्ञिक समस्या बनाइएको छ। यसर्थ यस लेखमा 'लछमनियाँको गौना' कथालाई सामाजिक यथार्थवादी सैद्धान्तिक मान्यतामा टेकेर कथामा देखिएका सामाजिक समस्याहरूको मात्र निरूपण गरिएको छ। प्रस्तुत कथाको विविध कोणबाट अध्ययन भइसकेको छ र अझ अध्ययन गर्न सकिने विविध आधारहरू छन् तापनि सामाजिक समस्यामा मात्र केन्द्रित भएर अध्ययन नभएको अवस्थामा प्राज्ञिक रिक्तता देखिन्छ। यही रिक्ततालाई परिपूर्ति गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत लेखमा 'लछमनियाँको गौना' कथालाई सामाजिक यथार्थवादको सैद्धान्तिक मान्यतामा टेकेर अध्ययन गरिएको छ। 'लछमनियाँको गौना' कथामा केकस्ता सामाजिक समस्याहरू छन् ? भन्ने मूल समाधेय प्राज्ञिक समस्यामा केन्द्रित भएर उक्त सामाजिक समस्याको पहिचान गरी अध्ययन विश्लेषण गर्नु प्रस्तुत अध्ययनको उद्देश्य रहेको छ।

अध्ययनको विधि

प्रस्तुत लेखमा सनत रेग्मीद्वारा रचित 'लछ्मनियाँको गौना' कथालाई सामाजिक यथार्थवादी मान्यतामा टेकेर सामाजिक समस्याको खोज गरी अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ। पुस्तकालय कार्यबाट सङ्कलित अध्ययनसँग सम्बद्ध प्राथमिक र द्वितीयक दुवै स्रोतका सामग्रीहरूको उपयोग गरिएको छ। मूल वा प्राथमिक स्रोतको सामग्रीको रूपमा 'लछ्मनियाँको गौना' कथालाई लिइएको छ भने कथाको विश्लेषणका निम्ति आवश्यक पर्ने सैद्धान्तिक र प्रायोगिक सामग्रीलाई द्वितीयक स्रोतका सामग्रीको रूपमा प्रयोग गरिएको छ। अध्ययनका क्रममा सङ्कलन गरिएका सामग्रीको अर्थापनका लागि 'लछ्मनियाँको गौना' कथालाई सघन पाठविश्लेषण विधिअनुरूप सूक्ष्म पठन गरी स्थापित सिद्धान्तका आधारमा सन्दर्भपरक अध्ययन गरिएको हुँदा प्रस्तुत अध्ययन गुणात्मक प्रकृतिको रहेको छ। सामाजिक यथार्थसम्बन्धी विभिन्न समस्याहरूका प्रस्तुतिको निम्ति यसैसम्बन्धी विभिन्न पक्षको विश्लेषण गरी निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ।

सैद्धान्तिक पर्याधार

उपर्युक्त लेखमा प्रस्तुत जिज्ञासाको प्राज्ञिक समाधानका लागि पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्तमा देखा परेर विकसित भएको यथार्थवादसम्बन्धी अवधारणालाई आधार बनाइएको छ। यो सिद्धान्त उन्नाइसौं शताब्दीको उत्तरार्द्धतिर स्वच्छन्दतावादका विरुद्ध बेलायत, फ्रान्स, अमेरिकालगायत अन्य पश्चिमी मुलुकमा देखिएको साहित्यिक आन्दोलन हो। दर्शन र साहित्य दुवै क्षेत्रमा प्रचलित यस मान्यताले वस्तुसत्यको खोजी गरी त्यसलाई जस्ताको तस्तै प्रस्तुत गर्ने काम गर्छ। यथार्थको अर्थ सही, सत्य, साँचो, वास्तविक हुन्छ भने त्यसमा 'वाद' जोडिएपछि वस्तुजगतको अस्तित्वलाई नै सर्वेसर्वा स्वीकार गर्ने एउटा दार्शनिक मान्यताको रूपमा लिइन्छ (पहाडी, २०७४, पृ.२७)। यथार्थमा भन्नुपर्दा वस्तुसत्यमा विश्वास राख्ने एउटा अनिश्चरवादी सिद्धान्त नै यथार्थवाद हो। साहित्यमा यथार्थवाद भन्नाले इमान्दारीपूर्वक प्रस्तुत गरिएको जीवनको चित्र भन्ने बुझिन्छ (रेग्मी, २०७०, पृ.१)। यसका विविध भेदमध्ये महत्त्वपूर्ण भेद मानिएको सामाजिक यथार्थवादले समाजमा देखिएका, भोगिएका र सम्पूर्ण राम्रा-नराम्रा पक्षहरूलाई जस्ताकोतस्तै प्रस्तुत गर्नुपर्ने मान्यता राख्दछ। यसरी व्यापक अर्थमा यथार्थवादलाई कुनै स्थान वा समयसँग सम्बद्ध दैनिक जीवनको यथातथ्य वर्णन गरिएको साहित्यिक रचना हो भन्ने बुझिन्छ (शर्मा र लुइटेल्, २०६३, पृ.२९४)। सनत रेग्मीको 'लछ्मनियाँको गौना' कथा नेपालको तराई समुदायमा परम्परादेखि जरा गाडेर रहेका विविध सामाजिक समस्यालाई केन्द्रविन्दु बनाई रचना गरिएकाले प्रस्तुत अध्ययनमा पनि सामाजिक यथार्थवादसम्बन्धी सैद्धान्तिक मान्यतालाई आधार बनाइएको हो। प्रस्तुत लेखमा बाल विवाहको समस्या, पारिवारिक समस्या, यौनमनोवैज्ञानिक समस्या, अन्धविश्वासजन्य समस्या, क्षेत्रीय र सम्पत्तिको प्रलोभनले निम्त्याएका समस्या, लैङ्गिक समस्या, अन्तर्देशीय वैवाहिक सम्बन्धले निम्त्याएको समस्या, अशिक्षा र भ्रमबाट सिर्जित समस्या, छिमेकमा हुने समस्या जस्ता विविध सामाजिक समस्याका आधारमा अध्ययन विश्लेषण गरी निष्कर्षमा पुग्नु यस लेखको समाधेय विषय हो।

लछ्मनियाँको गौना कथाका सामाजिक समस्याका विविध पक्षको विश्लेषण

सनत रेग्मी सामाजिक यथार्थवादी कथाकार हुन्। उनका कथामा तराईको संस्कृति, रहनसहन, चालचलन र जीवनशैलीलाई कलात्मक पाराले प्रस्तुत गरिएको हुन्छ। उनले 'लछ्मनियाँको गौना' जस्तो

सशक्त आञ्चलिक कथा लेखी तराईको जनजीवनमा प्रचलित धर्म, संस्कृति, गौना (द्विरागमन) विवाह जस्ता पक्षलाई वर्तमान समयसापेक्ष प्रस्तुत गरेका छन्। देशको मध्यपश्चिमाञ्चल क्षेत्रको मधेसी लोकजीवनका विश्वास, पेसा, नारीले भोग्नुपरेका पीडा, मनोवृत्ति, संस्कार, सामाजिक सांस्कृतिक मूल्य र नैतिक चेतनालाई प्रस्तुत गरेका छन् (श्रेष्ठ, २०७५, पृ. ४३५-४३६)। तराईबासी निम्न तथा मध्यमवर्गीय मानिसका सङ्घर्षपूर्ण कथाव्यथा, दयनीय अवस्था, दाइजो प्रथाले निम्त्याएका जटिल समस्या त्यसबाट प्रभावित छोरीचेलीका अवस्था, गरिवीका कारण बेलैमा छोरी दिन नसक्ने बाबुका दुर्दशा जस्ता कारुणिक जीवनका अफ्याराहरूलाई प्रस्तुत गरेका छन्। प्रस्तुत लेखमा यस कथामा देखिएका यथार्थवादी कुरा तथा सामाजिक समस्यालाई कथाकै निम्नलिखित उद्धरणका आधारमा पुष्टि गरिएको छ :

बालविवाहको समस्या

वरबधुको उमेरै नपुगी गरिने विवाहलाई बालविवाह भनिन्छ। यस्ता विवाह कानुनी हिसावले वैध मानिदैनन् तापनि समाजका चालचलन, संस्कृति र रूढिपरम्परानुसार यस्ता विवाह समाजमा निरन्तर भइरहेकै हुन्छन्। यस्ता विवाहमा वरबधुले आफ्नो जीवनका बारे सोचन र निर्णय गर्न सक्दैनन् उनीहरूलाई विवाह, दाम्पत्य जीवन, श्रीमान्श्रीमतीका बिचको सम्बन्ध कुनै पनि कुराको बारेमा केही पनि थाहा हुँदैन। उनीहरूका जीवनका यति महत्त्वपूर्ण र गम्भीर निर्णय पनि अभिभावकको मनोमानीमा हुने गर्छन्। यसर्थ बालविवाहलाई सामाजिक अपराध तथा समस्याको रूपमा लिने गरिएको छ। 'लछ्मनियाँको गौना' कथामा पनि बालविवाहले निम्त्याएको यस्तै दुरावस्थालाई निम्नलिखित साक्ष्यद्वारा पुष्टि गरिएको छ :

... सपनामा गङ्गापुरवालासँग भेट भएको थियो। कस्तो गबरू जवान देखिएको, हेरिरहूँ जस्तो। खै, उहिले बिहेमा देखेकी थिएँ। सानो बालखै थियो। म पनि बालखै थिएँ नि-सानी गुडिया जस्तै। त्यस बेलादेखि उसलाई देखेकै थिइँ। मुग्लानतिरबाट आएका पाहुनाहरूबाट सुनेकी थिएँ -ठिक मभन्दा दुई आँगुर ठुलो, मोटोमोटो, गबरू जवान भैसकेको छ रे। (पृ. १४७)

शलछ्मनियाँको गङ्गापुरवालासँग बिहे हुँदा दुवै जना नाबालक भएर एउटाले अर्काको अनुहारसम्म सम्झन सकेका छैनन् वा अहिले दुवैको भेट भयो भने एकले अर्कालाई चिन्दैनन्। अहिले दुवै जवान भएकाले लछ्मनियाँ आफ्नो पतिलाई भेट्न आतुर छ। हरपल भेट्ने आकाङ्क्षा राखेर होला सधैँ सपनामा पनि देख्ने गरेकी छ। सपनामा आफ्नो हेरिरहूँ जस्तो जवान पतिसँग भेट भएको र मुग्लानतिरबाट आएका पाहुनाहरूबाट पनि ऊ आफूभन्दा अग्ला, मोटो र जवान भइसकेको खबर पाएपछि ऊ पतिलाई विपनामै भेट्न छट्पटाएकी छ, भेट हुन नपाउँदा, पति लिन आउने वा नआउने कुनै निश्चित नहुँदा अत्यन्त बेचैन भएकी छ।

पारिवारिक समस्या

कुनै पनि परिवारमा केन्द्रित समस्यालाई पारिवारिक समस्या भनिन्छ। बुद्धू तेलीको परिवारमा ठुलो समस्या भएकाले प्रस्तुत कथा पारिवारिक समस्यामा केन्द्रित छ। बुद्धू तेलीकी श्रीमती दृष्टिविहीन हुनु र उसका अरु सन्तान नहुनुले छोरीबिना घर नचल्ने भएपछि उसले विवाहित छोरीलाई पनि गौना गरेर पतिको घर पठाउन सकेको छैन। लछ्मनियाँको गौना हुन नसक्नु कथाको सबैभन्दा मुख्य समस्या हो भने उक्त

गौना हुन नसक्नुको मूल कारण पनि बुद्धू तेलीको पारिवारिक समस्या हो । यसर्थ प्रस्तुत कथाको सम्पूर्ण कथानक पारिवारिक समस्यामा जेलिएको छ ।

“के गरोस् बुद्धू पनि । उसको केही छैन, यै लछमनियाँ हो । यसकी आमा पनि केले हो एक्कासी अन्धी भइ हाली । गाउँगाउँमा तेल पेरने पनचक्की लागि हाल्यो । तेल पेरन कोही आउँदैन । आमाबाबु बुढाबूढी छन्, जुवाइँ यहीं बसिदिए हुन्थ्यो । गड्गापूरवालाको के छ र ? ६ भाइ छन् । एक जना यहाँ आए के हुन्थ्यो र ?” बडघर बहूले सहानुभूति प्रकट गरी । (पृ.१५१)

एक्कासी बुढी दृष्टिविहीन भएपछि बुद्धू तेलीलाई ठुलो पारिवारिक समस्या परेको छ । उसले विवाहित छोरी लछमनियाँलाई पारिवारिक समस्याकै कारण गौना गराएर पतिको घर पठाउन पाएको छैन । उसको घरमा ६ जना दाजुभाइ भएकाले लछमनियाँको लोग्ने घरज्वाइँ बसिदिन पनि कुनै अप्ठ्यारो नभएकाले आफूहरूको बुढेसकालको सहारा बनिदिए हुन्थ्यो भन्ने उसको चाहना छ । बुढी दृष्टिविहीन हुनु र लछमनियाँ एकली सन्तान हुनु उसको घरको सङ्कटको कारण बनेको छ । छोरीबिना उसको घर नचल्ने भएर नै छोरीको भविष्यको चिन्ता हुँदाहुँदै पनि गौना दिन सकेको छैन । छोरी माइत राख्दा उसको घरबार बिग्रने पतिको घर पठाउँदा आफ्नो घर डामाडोल हुने दोहोरो समस्यामा बुद्धू तेली जेलिएको छ । यसर्थ प्रस्तुत कथामा पारिवारिक समस्या नै सबैभन्दा मूल समस्या भएर आएको छ ।

यौनमनोवैज्ञानिक समस्या

पात्रका मनका उतारचढाव र द्विविधाहरूको जीवन्त चित्रण तथा मानसिक द्वन्द्वको सिर्जना गरी लेखिएका कृतिहरूमा मनोवैज्ञानिक समस्या पाइन्छ भने अचेतनमा दबाएर राखेका कामेच्छा तथा वासनाहरूबाट पात्रमा मनोदशाको उत्पत्ति हुन्छ । यसैलाई यौनमनोवैज्ञानिक समस्या भनिन्छ । प्रस्तुत कथाकी प्रमुख पात्र लछमनियाँमा पनि यौवनावस्था प्रारम्भ हुँदासम्म पति गौना गर्न नआएकाले यौनमनोवैज्ञानिक समस्या देखिन थालेको कुरा तलको उद्धरणबाट पुष्टि भएको छ ।

...अहिले चैतको महिनामा नदी साँगुरिएको छ, यौवनका पूर्ण बढोत्तरीमा पुगेर पनि साँगुरिनु परेको उसको मन र शरीर जस्तै । तर नदीमा असार साउनमा हरहराएर आएका बाढी भैं केके हो उसका आभन्तरमा हरहराएर उर्लने गर्छ र सर्वाङ्ग सिरिङ्ग सिरिङ्ग हुन थाल्छ । (पृ.१४८)

लछमनियाँको यौवनलाई असारसाउनमा उर्लिएर आउने बाढीसँग तुलना गर्दै कथाकारले जसरी चैत महिनामा नदी सुक्दै गएर साँगुरिन्छ त्यसरी नै लछमनियाँको लोग्ने उसलाई गौना गरेर लिन नआएकाले भित्रभित्रै उर्लिएर आएको उसको जवानीलाई जबर्जस्ती थिचेर दबाउनुपरेको छ । यौनेच्छालाई दबाएर राख्दा उसको शरीर सिरिङ्ग सिरिङ्ग हुने, हातखुट्टा बटारिने र शरीर तन्किने हुन्छ । यस्तो हुनुलाई उसले पिपलका रुखमा बस्ने परम राकसले दुःख दिएको भन्ने बुझेकी छ । उसको शरीरमा जेजस्ता लक्षणहरू देखिएका छन् ती यौनचाहनालाई दबाउन खोज्दाका परिणाम हुन् । उसले रातभरि लोग्नेलाई सपनामा देख्नु र दिनभरि उसलाई भेट्न व्याकुल हुनुको मुख्य कारण पनि यौनजन्य समस्याकै परिणाम हो ।

गड्गापूरवालाको कल्पनामा मस्त भएर हिँडिरहेकी लछमनियाँ गाउँभित्र पस्नासाथ पण्डिताइन चाचीसँग ठक्कर खान पुग्छे । उसको ठक्करले पण्डिताइन चाची सडकमा ड्याङ्ग पछारिन्छिन् । (पृ.१४९)

सपनामा देखिने गरेको आफ्नो पति गङ्गापुरवालालाई सम्झदै, उसैको यादमा मस्त डुबेर बाटोमा हिँडिरहेकी लछमनियाँले मान्छेसम्म नदेखेर एकाएक छिमेकी पण्डिताइन चाची (काकी) सँग ठोक्किन पुग्छे र उसको ठक्करबाट उनी बाटोमा झ्याङ्ग्याङ्ग पछारिन पुग्छन् र बैसले मात्तिएकी, आँखा फुटेकी भनी काकीले लछमनियाँलाई सराप्न थाल्छन् । उसको मनमा उर्लिएको यौवनको छाल र घर विग्रला कि भन्ने पीडा तथा वेदनाले गर्दा नै उसले बाटोमा हिँड्ने मान्छेसम्म देखेकी छैन । यी घटनाहरूको विश्लेषण गर्दा प्रस्तुत कथामा यौनमनोवैज्ञानिक समस्यासमेत रहेको बुझ्न सकिन्छ ।

अन्धविश्वासजन्य समस्या

कुनै शास्त्र, विधि, विधान तथा नियमसम्मत कुराबाट नभई परम्परादेखि रूढि, अन्धविश्वास तथा कपोलकल्पित मान्यताका आधारमा समाजमा चल्यै र मानिदै आएका कुराहरूलाई अन्धविश्वास भनिन्छ । यस्ता कतिपय अन्धविश्वासहरूलाई मानिरहँदा तिनले मानिस तथा समाजलाई नै पनि अप्ठ्यारोमा पारिरहेका हुन्छन् । प्रस्तुत कथामा पनि यस किसिमका सामाजिक समस्याको कुप्रभाव परेको कुरा निम्नलिखित उद्धरणले पुष्टि गरेका छन् :

...लछमनियाँको सर्वाङ्ग सिरिङ्ग सिरिङ्ग हुन थाल्छ । हातगोडा बटारिन्छन्, जिउ तन्किन्छ, अनि ऊ थरथर काम्न थाल्छे, अझै ऊ यसरी कामेको कसैले थाहा पाएका छैनन् तर ऊ सशङ्क हुन्छे -गाउँका पूर्वपट्टि अवस्थित पिपलका परम राकसले त उसलाई समातेन ? गाउँलेहरू भन्छन् त्यस पिपलका बोटमा बस्ने राकस निकै रसिया छ । खोजी-खोजी गाउँका तरुनी छोरीबुहारीहरूलाई समाउँछ । त्यसले समातेपछि यस्तै हुन्छ रे अनि निकै पूजाआजापछि मात्र छोड्छ रे । (पृ.१४८)

यौनानुभूति र जवानीको उन्मादले लछमनियाँको सर्वाङ्ग सिरिङ्ग सिरिङ्ग हुनु, हातखुट्टा बटारिनु, जिउ तन्किनु तथा काम्नुलाई उसले गाउँका पूर्वपट्टि रहेको पिपलका बोटमा बस्ने परम राकसले समातेको भनेर आशङ्का गर्नु अन्धविश्वासकै परिणाम हो । गाउँलेहरूले त्यो राकस अत्यन्त रसिक भएकाले गाउँका छोरीबुहारीलाई खोजी-खोजी समाउने, समाएपछि यही लछमनियाँको जस्तो हालत बनाउने र त्यसको पूजाआजा नगरेसम्म कसैलाई पनि छोड्दैन भनेर हुँदै नभएको कुराको परिकल्पना गरी अन्धमान्यतामाथि विश्वास गरेको कुरा उल्लेख गरेकी छ ।

लछमनियाँ रातिको सपना बिसर्न सकिदैन, सपनामा उसको बाबु गङ्गापुरवालालाई गौना दिन मञ्जुर भएको सम्झन्छे । के राति देखेको सपना साँचो होला ? के ऊ गौना गराउन आउला ? भन्छन् भोरहरिको सपना साँचो हुन्छ, साँचो भए त कति मज्जा । (पृ.१४८-१४९)

प्रस्तुत कथामा सपनामा देखेको कुरा अझ भोरहरी (बिहानपख) को सपना जस्ताको तस्तै पूरा हुने सामाजिक अन्धविश्वास अनुसार लछमनियाँले आफ्नो सपना पनि सबै पूरा हुने भरोसामा छ । उसले दिनमा हरपल पतिको याद गरेको, उसलाई भेट्न आतुर भएको र सपनामा पतिसँग भेट भएर सुखदानुभूति प्राप्त गरेको कुरा प्रस्तुत पंङ्क्तिमा उल्लेख गरिएको छ । सपनामा उसको बाबुले गङ्गापुरवालालाई गौना दिन मञ्जुर भएकाले विपनामा पनि त्यो कुरा पूरा हुने अपेक्षा गरेकी छ । उसको विचलित मनले मेरो पति

गौनाका लागि आउला कि नआउला, के मेरो सपना साँच्चै पूरा होला पूरा भए त कति मज्जा होला भनेर सपनाका कुरामा यति धेरै रमाउनु अन्धविश्वासकै परिणाम भएकाले प्रस्तुत कथामा अन्धविश्वासजन्य समस्या पनि त्यत्तिकै रहेको पाउन सकिन्छ ।

क्षेत्रीय र सम्पत्तिको प्रलोभनले निम्त्याएका समस्या

नेपालको पहाडी इलाकामा नभएको तर तराई प्रदेशमा पहिले व्यापक प्रचलनमा रही केही जातिहरूमा अद्यावधि कायम रहेको गौना प्रथा (सानैमा विहे गरी उमेर पुगेपछि मात्र बेहुलाले बेहुली लिन आउने प्रचलन) लाई प्रस्तुत कथाले मूल विषयवस्तु बनाएको हुँदा यसलाई क्षेत्रीय समस्याको रूपमा लिइएको छ । यही प्रदेशमा वास्तविक जीवनमा दाइजो प्रथाले विकराल रूप धारण गरेको र यस कथामासमेत बुद्धू तेलीको सम्पत्ति र उसकी एकली सन्तानमा आँखा गाडेर लछमनियाँको छद्म पति बनेको रामपुरवालाले लछमनियाँलाई भुक्त्याएर लगेको छ । यसर्थ प्रस्तुत कथामा क्षेत्रीय र सम्पत्तिको प्रलोभनले निम्त्याएका समस्या रहेका छन् भन्ने कुरा निम्नलिखित उद्धरणले पुष्टि गरेका छन् ।

...कहाँबाट आउने गङ्गापूरवाला, बाबा गौना दिन नमान्ने भएपछि । (पृ.१५३)

सपनामा गङ्गापूरवालसँग भेट भएर रमाएकी लछमनियाँलाई आफ्नो बाबुले गौना दिन तयार नभएकै कारण पति लिन नआएको भन्ने लागेको छ । ऊ बुद्धू तेलीकी एकली सन्तान रहेकी र उसकी आमा दृष्टिविहीन भएकीले तेलीले गङ्गापूरवालालाई घरज्वाइँ राख्ने र बुढेसकालको सहारा उसैलाई बनाउने मनसाय राखेको देखिन्छ । उता आफू घरज्वाइँ बस्नुपरे त्यो वैवाहिक सम्बन्ध नै तोडेर अर्को विवाह गरी बस्नेसम्मको विचार गङ्गापूरवालाको रहेको सङ्केत कथामा पाइन्छ । बाबुले गौना दिन तयार नहुनु नै गङ्गापूरवाला नआउनुको कारण बनेकाले यो एउटा विकराल क्षेत्रीय समस्याको रूपमा देखिएको छ ।

...यसो हेर्दा केटी रसिली नै छे, अनुहार बान्की परेकै छ । बाबुको एउटै छोरी रहिछ । घर, एक बिगाह जमिन, महुवावारी, केटीका साथ सबै हात लाग्न सक्छ । अलि चाल खेल्नुपन्यो काम बने ठिक नभए बाटो लागुला । (पृ.१५५)

लछमनियाँले सपनामा देखेको गङ्गापूरवालसँग अनुहार मिलेको रामपुरवालाले म नै गङ्गापूरवाला हुँ भनी भुट बोल्नुको मुख्य कारण लछमनियाँको रूप र उसका बाबुको सम्पत्ति कारक बनेको देखिन्छ । आफ्नै पति हो वा परपुरुष हो भन्ने चिन्तसम्म नसक्ने अवस्थाकी लछमनियाँलाई भुक्त्याएर लगनुमा उसका बाबुको घर, एक बिगाह खेत, दस ओटा महुवाका रुख र स्वयं लक्ष्मनियाँको रूप तथा जवानी कारक तत्त्व बनेका देखिन्छन् । यत्रो सम्पत्तिकी एकली सन्तान भएको चाल पाएपछि सुन्दरी श्रीमती र सम्पत्ति सबै हात लाग्ने दाउमा रामपुरवालाले गङ्गापूरवालालाई छद्म रूप धारण गरी सोझी लछमनियाँलाई भुक्त्याएर लगेकाले प्रस्तुत कथामा सम्पत्तिको प्रलोभनले निम्त्याएको समस्या पनि स्पष्ट देख्न सकिन्छ ।

लैङ्गिक समस्या

लिङ्गलाई मात्र आधार बनाएर गरिने भेदभाव र राखिने फरक दृष्टिकोणले निम्त्याइएका समस्यालाई लैङ्गिक समस्या भनिन्छ । नेपाल पितृसत्तात्मक मुलुक भएकाले पुरुषसत्तालाई शक्तिकेन्द्र मानी नारीलाई

किनारीकृत वा आवाजविहीन वर्गमा राखिएको पाइन्छ। त्यसैमाथि तराई मधेसतिर त भन्नु छोरी जन्मनुलाई अभिशापकै रूपमा लिने चलन छ। प्रस्तुत कथा पनि मधेसी समुदायको लैङ्गिक समस्यामा केन्द्रित भएको कुरा निम्नलिखित उद्धरणले पुष्टि गरेका छन्।

...छोरी जवान भैसकी। जवानी उसलाई भार भैरहेको छ उता गङ्गापुरवाला गौना दिंदैनस् भने अर्की ब्याह गर्छु भन्ने धम्की दिंदै छन्। के गर्नु आफ्नो कर्म नै फुटेको। यो लछमनियाँ लोरपोछन् भएर जन्मी। यसपछि यसकी आमाको कोख खुलेन। अरू छोराछोरी भएका भए गङ्गापुरवालसँग निहोरा बिन्ती गर्नुपर्ने थिएन। साह्रै कोसिस गरे पनि केही लागेन। अब पनि अड्डी लिने हो भने छोरीको जिन्दगी खराब हुने, छोरीले पनि सराप्ने छ। (पृ.१५२)

जवान भइसकेकी विवाहित छोरी आफूलाई भार भइरहेको, उता ज्वाइँले गौना दिंदैनौ भने अर्की बिहे गरी बस्छु भनी धम्की दिएको, लछमनियाँ लोरपोछन् (पेट पुछ्नुवा) भएर जन्मेकाले उसपछि कुनै छोराछोरी नजन्मेका र उसकी आमा दृष्टिविहीन हुनाले एकली सन्तान पतिकहाँ पठाएर घर चल्ने स्थिति नभएकाले बुद्धूले ज्वाइँसँग धेरै बिन्ती गर्नु परेको, जति बिन्ती गरे पनि ज्वाइँबाट कति पनि सहानभूति प्राप्त नभएको, अझ पनि अड्डी लिएर बसौं भने छोरीको जिन्दगी बर्बाद भएर उसको श्राप लाग्ने अवस्था भएको सङ्गतको सामना लछमनियाँको बाबुले गर्नुपरेको तितो वास्तविकता कथामा पाइन्छ। यो सबै समस्या लछमनियाँ छोरी भएर जन्मनाले खडा भएको हो। एकली सन्तान छोरी नभएर छोरो भएको भए बुद्धू तेलीले आफ्नै घरमा धुमधामसँग बहारी भित्राउन सक्थ्यो, उसलाई घर चलाउन कुनै समस्या हुने थिएन र ज्वाइँले अर्को बिहे गर्ने धम्की दिएपछि छोरीको घर विग्रला कि भन्ने पिरलो पनि हुने थिएन। उपर्युक्त कारणबाट प्रस्तुत कथामा स्पष्ट रूपले लैङ्गिक समस्या पाइन्छ।

उसले सोँची-“अहिले यससँग गङ्गापुर गइँ भने यसले सौता ल्याउने छ र आफूले जीवनभर छटपटाएर बस्नुपर्छ। यससँग गएँ भने दुई-चार दिन बाबालाई दुःखकष्ट त हुन्छ तर पनि छोरी आफ्नै घरमा खुसी छ भन्ने थाहा पाएपछि त चित्त बुझाइहाल्छन्।”(पृ.१५६)

गङ्गापुरवालाको छद्म भेष धारण गरेको रामपुरवालालाई नै गङ्गापुरवाला (आफ्नै पति) ठानेकी लछमनियाँले एकछिन पर्ख म घर गएर कपडा लिएर आउँछु भन्दा उसले अहिल्यै यहींबाट मसँग हिँड, घर गएपछि बाबुले नपठाउन पनि सक्छन्, उनले गौना दिन नखोजेको कुरा तिमीलाई पनि थाहा छ, सहर पुगेपछि चाहिने कपडा म किनिदिउँला भनेपछि पति पाउनका लागि आकुलव्याकुल भएकी लछमनियाँले द्विविधा त्याग्छे र एउटा अठोटका साथ रामपुरवालालाई साइकलको क्यारियरमा बसेपछि उसले दक्षिणतर्फ दौडाएर लैजान्छ। हिँड्नु अघि अहिले म योसँग नगए यसले ममाथि सौता हाल्ने छ र मैले आजीवन तडपेर बाँच्नुपर्ने छ। म योसँग गएँ भने केही दिन बाबालाई दुःख त अवस्थ हुन्छ तर दिन बित्दै जाँदा छोरी आफ्नै घरमा खुसी छ भनेर उहाँले पनि चित्त बुझाउन थाल्नुहुने छ भन्ने विचार केटीले गरेकी छ। एकातिर माइतघरमा बाबुआमाको दुःख देखिने अर्कातिर कर्मघर नगए आफ्नै भविष्य धरापमा पर्ने छोरीको विवशतालाई प्रस्तुत गरेकाले यस कथामा स्पष्ट लैङ्गिक समस्या रहेको पाइन्छ।

अन्तर्देशीय वैवाहिक सम्बन्धले निम्त्याएको समस्या

एउटा देशको केटो र अर्को देशकी केटीका बिचमा हुने विवाहलाई अन्तर्देशीय विवाह भनिन्छ । भिन्न देशका कानुन, नीति तथा नियमहरू पनि भिन्न हुने भएकाले यस्तो विवाह सम्बन्ध सुमधुर भएको परिस्थितिमा सहज भए पनि सम्बन्धमा खटखट हुँदा भने असहज बन्न पुग्छ । यस कथाकी प्रमुख पात्र तथा नेपाली केटी लछ्मनियाँको पनि भारतको गङ्गापुरको केटोसँग विवाह भएको छ र बाहिरको केटोसँग विवाह भएकाले कानुन त पनि केही गर्न नसकिने विचार प्रस्तुत गर्दै छिमेकी ललमतियाकी आमाले लछ्मनियाँप्रति सहानुभूति प्रकट गरेकीले यसमा अन्तर्देशीय समस्या रहेको निम्नलिखित उद्धरणबाट पुष्टि हुन्छ :

ललमतियाकी आमाले लछ्मनियाँप्रति सहानुभूति प्रकट गर्दै भन्छे –“हँ, रे लछ्मनियाँ, तेरा बाबा बडो निष्ठुर छन्, तेरो गौना गरिदिन्नन् । के गर्ने तेरो ब्याह पनि त उता अङ्ग्रेजीमा भयो । यहाँको कानुन उनीहरूलाई नलाग्ने, उनीहरू यहाँ आउन नमान्ने । तेरो जस्तै सुरसतियाको गौना हुने थिएन तर उसको घरवाला आफ्नै नेपाल राजको थियो, यहीं सलेनपुरको परधानजीले पञ्चायतमा सम्झौता गराइदिए ।” (पृ.१५०-१५१)

लछ्मनियाँको मर्मबोध गरेकी ललमतियाकी आमाले उसको घर बिग्रन लागेको बुझेपछि लछ्मनियाँप्रति सहानुभूति प्रकट गरेकी छ । ललमतियाले बाबु असाध्यै निष्ठुर हुनाले तेरो गौना पनि गरिदिएनन् । कानुनी प्रक्रियाबाट अगाडि बढ्नका लागि विवाह पनि अर्को देशको केटोसँग भयो । यहाँको कानुनबाट उनीहरूलाई केही गर्न नसकिने, उताको कानुनले हामीलाई साथ नदिने र उनीहरू यहाँ आउन नमान्ने भएकाले परिस्थिति धेरै अप्ठ्यारो भएको विचार प्रस्तुत गरेकी छ । सुरसतियाको पनि गौना नभएर घरबार बिग्रनै लाग्दा आफ्नै देशको केटो हुनाले प्रधानले पञ्चायत बसाएर उनीहरूका बिचमा सम्झौता गरिदिएपछि मात्र उसको घर भएको र सुखपूर्वक जीवन गुजारेको कुरा समेत उल्लेख गरेकी छ । यसरी स्वदेशमा विवाह गर्दा समस्या सल्टाउन सजिलो भएको तर विदेशी केटोसँग विवाह गर्दा कानुनी हिसावले पनि अड्चन खडा भएको विचार प्रस्तुत गरिएको सन्दर्भबाट यस कथामा अन्तर्देशीय वैवाहिक सम्बन्धले निम्त्याएको समस्या पनि देखिएको छ ।

अशिक्षा र भ्रमबाट सिर्जित समस्या

शिक्षा हासिल गर्नुबाट वञ्चित भएको अवस्था अशिक्षा हो । यस कथाकी प्रमुख पात्र लछ्मनियाँ सामान्य अक्षर चिन्ने अवसरबाट समेत वञ्चित भएकी छ । यसै गरी एउटा कुरा हुनुपर्नेमा अर्को हुनु भ्रम हो । भ्रमले सत्य कुरालाई असत्य र असत्य कुरालाई सत्य जस्तो बनाइदिन्छ । यस्तै भ्रममा यस कथाकी नायिका परेकी छ । अशिक्षा र भ्रमले गर्दा आफ्नो पतिसम्म चिन्न नसकेर अपरिचित मान्छेलाई पति ठानी उसैको पछि लागेर जानाले लछ्मनियाँको जीवन नै भताभुङ्ग भएको छ । प्रस्तुत कथामा अशिक्षा र भ्रमबाट उत्पन्न भएका समस्यालाई निम्नलिखित उद्धरणले पुष्टि गरेको छ ।

...चन्द्रा भौजी माइत जान्छु भन्थिन् । गइन भने बाबा, दैयाको हालत, घरको परिस्थिति र आफ्नो इच्छा सबै खोलेर सम्झाएर पाती लेखेर पठाउनुपर्ला । बडघर बहुकी छौँडी स्कुलमा पढ्छे, त्यसैसँग लेखाउनुपर्ला । (पृ.१५३)

लछमनियाँले आफ्ना मनका चाहना तथा इच्छा, बाबुआमाको हालखबर, माइती घरको परिस्थिति सबै खुलाएर चन्दा भाउजु गड्गापुर माइत जाँदा आफ्नो पतिलाई पाती (चिठी) पठाउने इच्छा गरेकी छ। ऊ अनपढ भएका कारण बडघर बहुकी स्कूल पढ्ने छौडी (छोरी) लाई चिठी लेखाएर पठाउने योजना बनाएकी छ। अनपढ भएकै कारण श्रीमान्श्रीमतीका विचमा हुने अन्तरड कुराकानी, सुखदुःखका कुरा, मनका वेदना तथा विरहका कुरासमेत अरुलाई भनेर लोग्नेलाई चिठी लेखाउनुपर्ने उसको विवशता छ जुन अशिक्षाले निम्त्याएको समस्या हो।

...साँच्चै भोरहरीको सपना साँचो नै हुँदो रहेछ। काटीकुटी उही, केही फरक छैन। तर यो दक्खिनतिरबाट आउनुपर्ने, गाउँतिरबाट किन आउँदै छ ? पहिलो पटक सपनामा देखे जस्तै यो पूर्वपट्टिको मूल बाटोबाट गाउँ पसेर बाबालाई भेटेर सोभो बाटो फर्कने हेतुले यो बाटो आएको त होइन ? यसले बाबासँग के कुरा गऱ्यो होला ? बाबाले यसलाई के जवाफ दिए होलान् ? यतिका दिन सपनामा देखिन्थ्यो, आज प्रत्यक्ष हुन पाउँदा किन मुटु ढक्क फुलेको ? (पृ.१५३-१५४)

अशिक्षित भएकै कारण लछमनियाँलाई रामपुरवालाले भ्रममा पारेर भुक्क्याएको छ। अशिक्षित भएकीले नै सपनाका कुरासमेत सबै पत्याएकी छ। भोरहरी (विहानपख) को सपना साँचो हुने कुरा गरेकी लछमनियाँले सपनामा गड्गापुरवालालाई देखेकी र दुरुस्तै त्यही रूप धारण गरी रामपुरवाला उसका सामु आएकाले ऊ भ्रममा परेर त्यो केटोलाई आफ्नो लोग्ने ठानेकी छ। उसलाई देख्दा यो दक्षिणतिरबाट आउनुपर्ने मान्छे यताबाट कसरी आयो ? कतै घर गएर बाबालाई भेटेर आयो कि, पूर्वपट्टिको मूल बाटोबाट गाउँमा पसेर बाबालाई भेटेर सोभो बाटो फर्कने उद्देश्यले यो बाटो आएको त होइन ? बाबा र यसका विचमा केके कुरा भए होलान्, बाबाले के जवाफ दिनुभए होला भन्ने भ्रममा परेकी छ। सधै सपनामा देखिने गरेको मान्छे प्रत्यक्ष आफ्नै अगाडि आएको भ्रममा परेकी लछमनियाँको लज्जा र सड्कोचले मुटु पनि फुलेर ढक्क भएको देखाएर भ्रमबाट सिर्जित समस्या पनि प्रस्तुत गरिएको छ।

छिमेकमा हुने समस्या

घरको नजिक रहेका सुखदुःखमा साथ दिने हाड र रगतको नातामा रहेका वा नरहेका सबै किसिमका मानिसलाई छिमेकी भनिन्छ। छिमेकी जिउँदाका जन्ती तथा मर्दाका मलामी भए पनि नजिक रहँदा कहिलेकाहीं विभिन्न कुराले मनमुटाव पनि हुन सक्छ। छिमेकमा हुने यस्तै मनमुटावलाई छिमेकमा हुने समस्या भनिन्छ। प्रस्तुत कथामा पनि लछमनियाँको रतनीसँग भएको ठाकठुकलाई निम्नलिखित उद्धरणले पुष्टि गरेको छ :

“चल चोष्टी, बहाना बनाउँछे। सब महुवा मेरो हो, बुझिस् ? भाग्य यहाँबाट।” लछमनियाँ रतनीको डालो खोसेर सबै महुवा आफ्ना डालामा खन्याउँछे, र उसको डालो उसकै रुखतिर हुर्याइदिन्छे। (पृ १५०)

सिवानका महुवाबारीमा पुग्दा रतनीले लछमनियाँको रुखको महुवा बिनर चोरिरहेको देखेपछि उसले रतनीको चुल्ठो समाउन पुगी अरे चोर्नी आफ्नो रुख छोडेर मेरो रुखको महुवा किन चोरिस् भनेपछि यो धेरै त मेरै रुखको हो तिम्रो महुवाको फूल धेरै गुलियो भएकाले आमाले माडा पकाएर खान खोजेकी र तिम्री

नआएकीले थोरै मात्र तिम्पो रुखको लिएकी हुँ भनेर बहाना बनाउँछे। रतनीको कुरा सुनेर अझ रिसाएकी लछमनियाँले मेरो महुवा चोरेर अझ बहाना बनाउने, यो सबै मेरै रुखको महुवा हो भनी उसलाई कपालमा समाएर उसको डालो खोसेर त्यहाँबाट धपाउँछे र सबै महुवा आफ्ना डालामा खन्याएर उसको डालो उसकै रुखतिर फालिदिन्छे। रतनी चोरीमा समातिएकीले खिस्रक पछे। यसरी सानातिना कुरामा पनि छिमेकमा कहिलेकाहीं पर्ने भगडालाई पनि सामाजिक समस्या भनिन्छ।

निष्कर्ष

सनत रेग्मीकृत 'लछमनियाँको गौना' नेपालको मध्यपश्चिम तराई क्षेत्रमा बस्ने मधेसी समुदायका केही जातिमा पहिले प्रचलित र अद्यावधि कायम रहेको 'गौना' प्रथालाई केन्द्रविन्दु बनाएर लेखिएको कथा हो। तराई जीवनसँग सम्बन्धित तथा त्यहाँको सामाजिक समस्याका रूपमा परम्परादेखि चल्दै आएको बालविवाह, केटाकेटीको उमेर पुगेपछि गरिने गौनाको कुप्रचलन र त्यसले समाजमा पारेको कुप्रभावलाई यस कथामा चित्रण गरिएको छ। अवधीभाषी पात्र बुद्ध तेली, उसकी दृष्टिविहीन श्रीमती र छोरी लछमनियाँसहितको ग्रामीण परिवेशको पारिवारिक वृत्तमा केन्द्रित प्रस्तुत कथालाई बालविवाहको समस्या, पारिवारिक समस्या, यौनमनोवैज्ञानिक समस्या, अन्धविश्वासजन्य समस्या, क्षेत्रीय र सम्पत्तिको प्रलोभनले निम्त्याएका समस्या, लैङ्गिक समस्या, अन्तर्देशीय वैवाहिक सम्बन्धले निम्त्याएका समस्या, अशिक्षा र भ्रमबाट सिर्जित समस्या, छिमेकमा हुने समस्या जस्ता विविध सामाजिक समस्याका आधारमा यस लेखमा अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ। सानैमा भारतको गङ्गापुरको केटोसँग लछमनियाँको विवाह हुनु, अहिले यौवनावस्थामा पुग्दा पनि आमा दृष्टिविहीन र छोरी एकली सन्तान भएका कारण लछमनियाँबिना घर नचल्ने भएपछि उसको बाबुले गौना गरेर छोरीलाई घर पठाउन नसक्नु, पतिलाई भेट्नका निम्ति दिनरात तड्पिएकी लछमनियाँले उसको जवान पति गौना गरेर ककआफूलाई लिन आएको सपना देख्नु, विहानपख देखेको सपना पूरा हुने विश्वास गर्नु, बाबुले घरज्वाइँ राखेर बुढेसकालको सहारा ज्वाइँलाई नै बनाउने चाहना राख्नु तर ज्वाइँले ससुराको कुरालाई वेवास्ता गरी छोरी घर नपठाए सम्बन्धै तोडेर अर्को विवाह गरी बस्ने सम्मको धम्की दिनु, यी सबै अवस्थाको मार लछमनियाँमाथि पर्नु यस कथाका मुख्य सामाजिक समस्या हुन्। श्रीमती दृष्टिविहीन भएर छोरी घर पठाउन नसके पनि छोरीको भविष्यको चिन्ताले एकातिर बाबु धर्मसङ्गटमा परेको छ भने अर्कोतिर बालविवाहको सिकार भई यौवनअवस्थामा पुग्दासम्म पतिको मुखसम्म देख्न नपाई दिनरात तड्पेर बस्नुपर्ने तमाम मधेसी समुदायका किशोरीहरूको प्रतिनिधित्व लछमनियाँले गरेकी छ। भिन्न देशको केटोसँग विवाह भएकाले र त्यहाँसम्म कानुनी पहुँच पुग्न नसकेकाले पनि बुद्ध तेलीले ज्वाइँलाई कानुनी कठघरामा उभ्याउन नसकिने समस्या रहेको कथामा देखिन्छ। अन्त्यमा सपनामा पतिको रूपमा भेटेको र चन्द्रा भाउजुले बताएबमोजिमको पुरुष दुरुस्तै स्वरूपमा विपनामा पनि आफ्नो अगाडि खडा भएपछि र मै हुँ गङ्गापुरवाला भनेर भुक्न्याएपछि विचरा लछमनियाँले रामपुरवालालाई आफ्नो पति ठानेर खेतैबाट पछि लागेकी छ। पतिलाई भेट्न आतुर अशिक्षित, निर्दोष र सोभी लछमनियाँ अन्तत बेइमान, छट्टु र धूर्त पुरुषको फन्दामा परी न त बाबुआमासँग माइतमा न पतिको घरमा भएर अत्यन्त, कारुणिक र दयनीय पात्र बन्न पुगेकी छ। यस कथामा धेरै सामाजिक समस्या भए पनि सबैभन्दा मूल समस्याका रूपमा

बालविवाह र गौनाको कुप्रचलनलाई लिन सकिन्छ । यी सबै घटनाहरूको विश्लेषण गर्दा प्रस्तुत कथा सामाजिक समस्यामा केन्द्रित भई अध्ययन गर्नका लागि अत्यन्त उपयुक्त रहेको पुष्टि भएको छ ।

सन्दर्भ सामग्रीसूची

- पहाडी, ढुण्डराज (२०७४). *पाश्चात्य साहित्यका प्रमुख वादहरूको विमर्श*. मोलुङ फाउन्डेसन, २०७४ ।
- रेग्मी, अनुपमा (२०७०). 'जादुमय यथार्थवादको सैद्धान्तिक परिचय.' *अपरा*, वर्ष १, अङ्क १, नेपाली विभाग, पद्मकन्या बहुमुखी क्याम्पस, पृ.१-५ ।
- रेग्मी, सनत (२०६८). 'लछमनियाँको गौना.' *आधुनिक नेपाली कथा*, (सम्पा.), गौतम, देवीप्रसाद र कृष्णप्रसाद घिमिरे, ललितपुर : साझा प्रकाशन, पृ. १४३-१५७ ।
- शर्मा, मोहनराज. (२०६३). *समकालीन समालोचना : सिद्धान्त र प्रयोग* (दोस्रो संस्क.), काठमाडौं : अक्सफोर्ड इन्टरनेशनल पब्लिकेशन ।
- शर्मा, मोहनराज र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल् (२०६३). *पूर्वीय र पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्त*, दोस्रो संस्क.), काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- श्रेष्ठ, दयाराम (२०७०). *नेपाली कथा र कथाकार*. काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
- श्रेष्ठ, दयाराम (२०७५). *प्रज्ञा आधुनिक नेपाली कथाकोश*. काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
- श्रेष्ठ, दयाराम (२०७८). *यथार्थवाद र नेपाली कथा परम्परामा आधुनिक कालको प्रणयन*. काठमाडौं : शिखा बुक्स ।